

สภาผู้นำชุมชน

กลไกเข้มแข็งที่นำไปสู่การ
จัดการปัญหาสุขภาพของพื้นที่

บทเรียนชุมชนนำอยู่ “บ้านสำโรง” จังหวัดสุรินทร์

ร่วมกันคิด

ร่วมวางแผน

ร่วมลงมือทำงาน

=

'สภาผู้นำชุมชน'

ที่มาที่ไป

ตั้งแต่ปี 2553 แผนสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรมสุขภาวะ (สำนัก 6) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนทุนโครงการ 'ร่วมสร้างชุมชนและท้องถิ่นให้น่าอยู่' เพื่อสนับสนุนให้คนไทยมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีผ่านการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีกระบวนการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา พัฒนาสู่การสร้างระบบสังคมที่เอื้อต่อการใช้สุขภาวะที่ดี

ปัจจุบันปี 2559 มีชุมชนเข้าร่วมและประสบความสำเร็จแล้วกว่า 1,200 ชุมชน โดยเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของแกนนำและสมาชิกในชุมชน เพื่อพัฒนาตนเองให้น่าอยู่ มุ่งแก้ไขปัญหาที่ตรงกับความต้องการของชุมชน เกิดกลไกสภาผู้นำ หรือเครือข่ายทำงานในชุมชน เป็นกลไกหลักในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้มาร่วมกันพัฒนาชุมชน หรือแก้ไขปัญหาระหว่างดำเนินงาน เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมหรือที่เอื้อต่อสุขภาพ โดย 'บ้านสำโรง' ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นอีกหนึ่งความสำเร็จของการขับเคลื่อนงานเพื่อสร้างชุมชนและท้องถิ่นให้น่าอยู่ โดยมี 'สภาผู้นำชุมชน' เป็นกลไกสำคัญ

สภาผู้นำชุมชนคืออะไร

สภาผู้นำชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการสร้างชุมชนน่าอยู่ให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ด้วยการพัฒนาทักษะ ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนทุกกลุ่มทั้งผู้นำในพื้นที่ (ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล) อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มและกองทุนต่างๆ ในหมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในพื้นที่

ด้วยการร่วมกันคิด ร่วมวางแผน และร่วมลงมือทำงาน จัดตั้งเป็น 'สภาผู้นำชุมชน' ที่มีความสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนการดำเนินงานทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและส่งเสริมการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งของชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบและการค้นหาศักยภาพชุมชน นำไปสู่การจัดการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้านของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การดำเนินงานของสภาผู้นำชุมชน

1 จัดประชาคมหมู่บ้านเพื่อจัดตั้งสภาผู้นำชุมชน

คัดเลือกจากตัวแทน

กลุ่มต่างๆ และผู้มีความรู้ความสามารถภายในชุมชน (โดยคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานสภา รองประธาน 2 คน และเลขานุการ)

กรรมการหมู่บ้าน
ตามโครงสร้างที่มีอยู่เดิม 16 คน

ประธาน
และตัวแทน อสม.

ประธานพัฒนาบทบาทสตรี
และตัวแทนกรรมการ

ประธานกลุ่มสตรีออมทรัพย์
และตัวแทนกรรมการ

ประธานและตัวแทน
กองทุนหมู่บ้าน

ประธานและตัวแทน
คุ้มหมู่บ้านคุ้มละ 2 คน

ตัวแทนกลุ่มต้นแบบปลูกผัก
ปลอดสารและเกษตรผสมผสาน

ตัวแทนเยาวชน

ตัวแทนชมรมผู้สูงอายุ

มีที่ปรึกษา

นักวิชาการ
เกษตร

ครู

เจ้าหน้าที่
โรงพยาบาลส่งเสริม
สุขภาพตำบล (รพ.สต.)

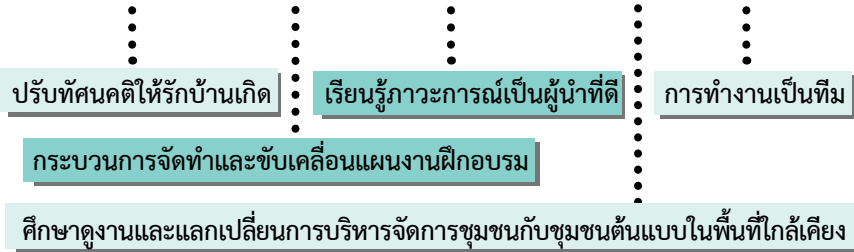

องค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น
(อปท.)

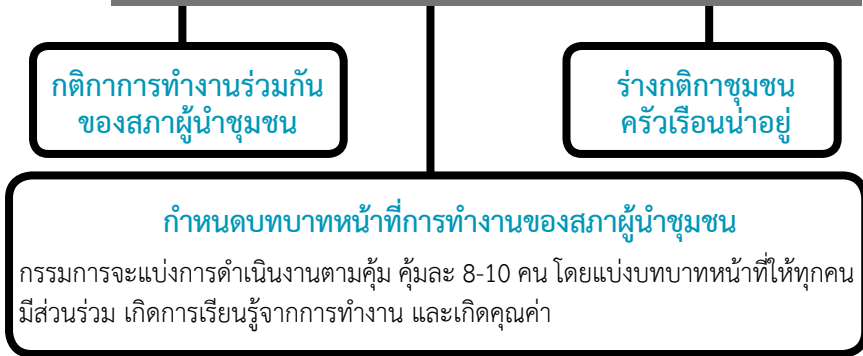

เจ้าอาวาส

2 จักเวทีพัฒนาศักยภาพสภาผู้นำชุมชนให้เข้มแข็งมากขึ้น

3 ประชุมถอดบทเรียนการดำเนินงาน ร่วมร่างแผนการดำเนินงาน สร้างข้อตกลงของสภาผู้ร่วมกัน

4 ประชาสัมพันธ์

กระตุ้นการดำเนินการครัวเรือนน้อยอยู่ของชุมชน ทั้งการติดป้ายประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย การจัดทำเพลงและสื่อพื้นบ้าน รวมทั้งการเดินพุดคุย

ติดตาม และออกตรวจประเมินครัวเรือนน้อยอยู่

นำผลมาสรุปในที่ประชุมสะท้อนผลสู่ประชาคมหมู่บ้านและเสียงตามสาย

นำผลและข้อเสนอแนะจากคนในชุมชน นำไปวางแผนปรับปรุงให้ดีขึ้น

5 ประชุมประชาคมหมู่บ้าน

เพื่อคืนข้อมูลสถานการณ์ชุมชน ที่มาจากการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบในทุกมิติ และให้ความรู้ทั้งด้านประโยชน์โทษ และผลกระทบต่อชุมชน พร้อมเชิญปราชญ์ชุมชนและนักวิชาการร่วมให้ความรู้

เสนอร่างกติกาชุมชน เปิดเวทีอภิปราย รับฟังข้อเสนอแนะ สรุปข้อตกลงทุกมิติ และร่วมลงรับนามรับรองกติกา พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่การทำงานร่วมกัน

ชี้แจงและรับสมัครครัวเรือนต้นแบบที่มีความสนใจโดยจะมีการอบรมและพัฒนาเป็นครัวเรือนต้นแบบต่อไป

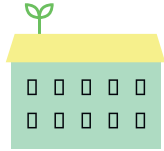
6 ติดตามและประเมินผล

กรรมการออกติดตามและประเมินตามเกณฑ์ข้อตกลงทุก 2 เดือน

สรุปการดำเนินงานและประเมินผล เสนอแนะและหาแนวทางขับเคลื่อนในทุกๆ กิจกรรม และทุกกลุ่มเพื่อนำข้อสรุปไปทบทวนกติกาชุมชน และร่างกติกาให้เกิดความเหมาะสมมากขึ้น

7 สภาผู้นำชุมชน จัดประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

นำเอาทุกเรื่องในหมู่บ้านและผลการติดตามประเมินผล มาสรุปสะท้อนผลร่วมกัน เพื่อหาแนวทางปรับปรุงหรือดำเนินงานต่อ เป็นการเรียนรู้การทำงานและพัฒนาทักษะของสภาผู้นำแบบการเรียนรู้โดยการลงมือทำ (Learning by doing)

ทำความรู้จักกับชุมชนบ้านสำโรง

ในอดีตชุมชนบ้านสำโรง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านที่มีปัญหาเยอะที่สุด ทั้งปัญหาขยะที่ชาวบ้านมักนำมากองทิ้งหน้าบ้านแล้วก่อไฟเผาเอาง่ายๆ ทำให้บางซอยของหมู่บ้านมีสภาพไม่ต่างจากสลัม ปัญหาสารเคมีทางการเกษตรจากคนส่วนใหญ่ปลูกผักส่งในตลาดในเมือง มีการฉีดพ่นยาฆ่าแมลงจนหมู่บ้านข้างเคียงเดือดร้อนมาร้องเรียนหลายครั้ง ปัญหายุงลายโดยทำสถิติผู้ป่วยสูงที่สุดในตำบลหลายปีต่อเนื่อง รวมทั้งปัญหาการขาดความสามัคคี คนในชุมชนมีความขัดแย้งกันในเรื่องการเมืองท้องถิ่น

“ชุมชนบ้านสำโรง ในอดีตเป็นหมู่บ้านที่มีปัญหาเยอะที่สุด”

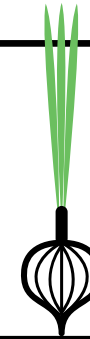
ปัญหาของบ้านสำโรง

(จากผลสำรวจข้อมูลปี 2555)

ปัญหา

ปุ๋ยเคมีและ
ยาฆ่าแมลง

มีการใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง
ติดต่อกัน

1-5 ปี 24 ราย

5-10 ปี 50 ราย

ใช้เกินกว่า 10 ปี 65 ราย

คนป่วย

จากการใช้
ยาฆ่าแมลง

ในรอบ 3 ปี (2552-2555)

ป่วย 6 ราย

เสียชีวิต 3 ราย

ค่าใช้จ่าย
อุปกรณ์การเกษตร

มีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอุปกรณ์การเกษตร

1,744,114 บาทต่อปี

เฉลี่ยครัวเรือนละ

9,583.04 บาทต่อปี

จากปัญหาดังกล่าวทำให้ผู้ใหญ่บ้านพีรวัด คัดกล้า จากบ้านสำโรง มีแนวคิดอยากจะพัฒนาหมู่บ้านและแก้ไขปัญหที่สำคัญของหมู่บ้านเรื่องลดการใช้สารเคมีในการปลูกผัก จึงเข้าร่วมเรียนรู้และพัฒนาการดำเนินงานกับแผนสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรมสุขภาวะ (สำนัก 6) ภายใต้โครงการ 'ร่วมสร้างชุมชนและท้องถิ่นให้น่าอยู่' และมี "สภาผู้นำชุมชน" เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน

พิสวัศ ทิคกล้า

ผู้ใหญ่บ้านสำโรง เล่าถึงจุดเริ่มต้น
ของการเกิดสภาผู้นำชุมชนว่า

จากวิกฤติการใช้สารเคมีทางการเกษตรของหมู่บ้าน ทำให้มีคนเสียชีวิตจากการใช้สารเคมีและเคยถูกร้องเรียนไปในหลายหน่วยงานถึงการใช้สารเคมีรบกวนพื้นที่ใกล้เคียง ขณะที่การทำงานเพื่อแก้ปัญหาที่ต่างฝ่ายต่างทำ แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาเพียงลำพังได้สำเร็จ จนกระทั่งมีคุณหมอจากรพ.สต. มาแนะนำโครงการของ สสส. ที่เปิดโอกาสให้มีการแก้ปัญหาในชุมชน แต่ต้องมีการรวมตัวตามเงื่อนไขโครงการ และในเอกสารแนะนำโครงการยังได้ยกตัวอย่างการทำงานหมู่บ้านหนองกลางดงของผู้ใหญ่โชคชัย ลี้มประดิษฐ์ จึงเกิดความสนใจ เพราะในหมู่บ้านมีกรรมการตามโครงสร้างแต่ไม่ได้ทำงาน จึงเป็นที่มาของการก่อตัวของทีมงานที่เรียกว่า “สภาผู้นำชุมชน” โดยใช้โมเดลของหมู่บ้านหนองกลางดงในการพัฒนา ซึ่ง สสส. นอกจากจะสนับสนุนโครงการแล้ว ยังสนับสนุนความรู้ ทั้งเอกสาร วิดีทัศน์ โดยเฉพาะทีมที่เลี้ยงที่คอยให้คำแนะนำในการทำงาน

การรวมตัวของสภาผู้นำชุมชนจึงใช้กรรมการหมู่บ้านเดิม 15 คน จากนั้นได้รวมตัวแทนจากทุกกลุ่ม เช่น กลุ่มผัก สตรีออมทรัพย์ กลุ่มเยาวชน กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้สูงอายุ ประชาชน และจิตอาสาเข้าร่วมเพื่อพูดคุยกัน ซึ่งเราไม่ได้พูดแค่เรื่องผัก แต่เอาปัญหามาคุยและพบว่าไม่มีข้อมูลชุมชนที่เพียงพอจึงเกิดการจัดการข้อมูลชุมชน ทำให้เห็นปัญหาตรงกัน เกิดความอยากแก้ไขปัญหาพร้อมกัน โดยใช้กลไกของสภาผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนการทำงาน

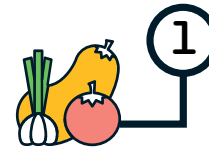
“ที่ผ่านมานหน่วยงานราชการหลายหน่วยพยายามเข้ามาช่วยแก้ปัญหาของหมู่บ้าน แต่เป็นการอบรมแล้วก็หายไป ซึ่งการอบรมเป็นการเติมความรู้แต่สิ่งสำคัญ คือ การมีกติการ่วมกันในชุมชน ระบบติดตามประเมินผล และการให้กำลังใจกัน”

สัญญาใจครัวเรือนน่าอยู่บ้านสำโรง

คือ หัวใจหลัก หรือ เครื่องมือสำคัญของสภาผู้นำในการขับเคลื่อนงาน ซึ่งมาจากข้อตกลงของคนในชุมชนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้านของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ภายใต้แนวคิด 'คุยกันทุกเรื่องที่มีปัญหา'

สัญญาใจ 5 ข้อ

ทุกครัวเรือนในบ้านสำโรงมีข้อกำหนดดังนี้

ปลูกผักปลอดสาร

ต้องมีผักปลอดสารเคมี
ไม่ผล ไม่น้ำ และ
สมุนไพรรวม 10 ชนิด

คัดแยกขยะ

คัดแยกขยะ ดูแลบริเวณบ้าน
ให้สะอาด ร่มรื่นน่าอยู่และ
ไม่เผาขยะหน้าบ้านในที่สาธารณะ

ลด ละ เลิก อบายมุข

ลด ละ เลิก การดื่มสุรา
สิ่งเสพติด การพนัน

กำจัดยุงลาย

ต้องไม่มีลูกน้ำ และ
แหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย

เข้าร่วมกิจกรรม

ต้องมีตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน
และประชุมประจำเดือนทุกครั้ง

บทบาทของสส. กับการขับเคลื่อน 'สภาผู้นำชุมชน' บ้านลำโรง

กลไกเสริมพลัง (กลไกพี่เลี้ยง)

ปีที่ 1

สนับสนุนให้เกิดการสร้างทีม
สภาผู้นำชุมชน ติดตามผลลัพธ์
กระตุ้นเสริมพลังวางแผนการ
จัดการข้อมูลร่วมกัน

ปีที่ 2

พัฒนากลไกสภาให้เข้มแข็ง
พัฒนาทักษะสภาผู้นำและ
วิทยากร

ปีที่ 3

ให้คำปรึกษา
และติดตาม

ความรู้ / KM

ติดตามประเมิน
เชิงผลลัพธ์ (ARE)

logic model

การประชาคม

การทำงานเป็นทีม

ความรู้เชิงประเด็น

เช่น การทำน้ำหมัก ปุ๋ยหมัก การปรับปรุงดิน
การปลูกพืชผสมผสาน ทำนาอินทรีย์ วนเกษตร
การคิดแยกขยะ ทักษะวิทยากร การออกแบบ
Model ศูนย์เรียนรู้ เป็นต้น

ทรัพยากร

สสส. สนับสนุนงบประมาณบางส่วน โดยมีหน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา และกองทุนต่างๆ
ในชุมชน เข้าร่วมสนับสนุนงบประมาณส่วนที่เหลือ

ผลลัพธ์ มิติสุขภาพ 4 มิติ

พืชผักคุณภาพ

ผักปลอดภัยเพื่อจำหน่าย 69 ราย
ผักปลอดภัยเพื่อบริโภค 187 ครั้วเรือน
นาอินทรีย์ 30 ราย

ผักปลอดภัย

ครัวเรือนปลูกผักปลอดภัยกินเอง
ปลูก 5 ชนิด 100%
ปลูก 10 ชนิด 69.1%

หมู่บ้านสะอาด

บ้านสะอาดและคัดแยกขยะ 87.13%

สงบสุข

เยาวชน เด็กแว้น ไม่มีการทะเลาะ
วิวาทและจับกลุ่มมั่วสุม เกิดจิตอาสา
มากขึ้นในชุมชน

ลดอบายมุข

งานศพปลอดเหล้าการพนัน 100%
มีคนเลิกเหล้าได้ 51 คน

ป่าแข็งแรง

กลุ่มอนุรักษ์ป่า 500 ไร่ ไม่มีคนลักลอบตัด
ต้นไม้ เพิ่มมูลค่าเห็ดของป่าปีละ 50,000 บาท

สวัสดิการดี

ชมรมผู้สูงอายุมีกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพต่อเนื่อง
มีการออมทรัพย์สวัสดิการ 3 ปี เงินหมุนเวียน 60,000 บาท

กลไกสภาผู้นำ

ผู้นำ 53 คนครอบคลุมทุกกลุ่ม ระบบคุ้มเข้มแข็ง 6 คุ้ม และเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน
ติดตามประเมินผลสร้างการมีส่วนร่วม

แหล่งเรียนรู้

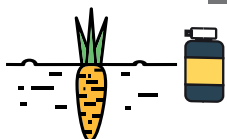
มีชุมชนและหน่วยงานต่างๆ มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาดูงาน ดังนี้

ระดับหมู่บ้าน ชุมชนนำอยู่อีสาน 164 หมู่บ้าน โครงการเมนู 12 หมู่บ้าน อื่นๆ 6 หมู่บ้าน
ระดับตำบล 4 ตำบล ระดับอำเภอ 2 อำเภอ
ระดับสถาบันมหาวิทยาลัย 2 แห่ง และ**ระดับจังหวัด** 2 หน่วยงาน

ความสำเร็จที่เกิดขึ้น

ภายในระยะเวลา 3 ปี ตั้งแต่ปี 2555-2558 ชาวบ้านในหมู่บ้านสำโรง ได้ร่วมแรงร่วมใจ ปฏิบัติตามข้อตกลงสัญญาใจจนเกิดผลสำเร็จ ดังนี้

ปลูกผักใช้สารเคมีน้อยลง

ค่าใช้จ่ายสารเคมีในการปลูกผัก
ต่อปีลดลง 89.3%

ปี 2555 จำนวน 147,400 บาท
ปี 2558 เหลือเพียง 15,845 บาท

เกิดกิจกรรมปลูกผักกินเอง

ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อผักในครัวเรือน
ต่อสัปดาห์ถึง 74.7%

ปี 2555 จำนวน 28,350 บาท
ปี 2558 เหลือเพียง 7,165 บาท

กลุ่มเกษตรกรมีรายได้

เกษตรกรปลูกผักปลอดสาร มี 69 ราย
มีรายได้รวมกันถึง 3,480,000 บาทต่อปี

มีความรู้เรื่องผลกระทบ
จากสารเคมี

เกิดข้อตกลงไม่ฉีดพ่นสารเคมีใน
หมู่บ้าน โดยมีระบบการติดตามตรวจสอบจากสภาผู้นำชุมชน

สภาพแวดล้อมชุมชนสะอาดน่าอยู่มากขึ้น

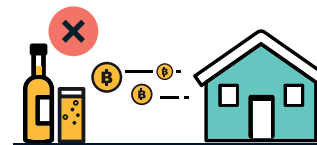

มีครัวเรือนที่ผ่านเกณฑ์คัดแยกขยะสะอาดมากถึง 87.13%

เกิดรายได้จากการขายขยะทั้งหมู่บ้าน ปี 2558 เฉลี่ยเดือนละ 10,072 บาท

สามารถลด ละ เลิกเหล้าได้

มีการตั้งกติกาเลิกเหล้าในชุมชน และรณรงค์จัดงานศพปลอดเหล้าและการพนัน

ประหยัดค่าใช้จ่ายเหล้าในครัวเรือนต่อปีลดลง
จากปี 2555 จำนวน 1,270,000 บาท
ลดลงในปี 2558 เหลือเพียง 1,069,320 บาท
เกิดบุคคลต้นแบบเลิกเหล้า 51 คน

ลดการเจ็บป่วยจากผู้ป่วยไข้เลือดออก

มีการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย เช่น ล้างชั๊ตโถ้งสัปดาห์ละครั้ง คว้าภาชนะ
ที่มีน้ำขัง

ครัวเรือนปลอดลูกน้ำยุงลาย
ต่อเนื่อง 78 ครัวเรือน (45.61%)

รายงานการสำรวจแหล่งเพาะพันธุ์
ยุงลายพบค่า HI CI มีค่าน้อยกว่า 10
ส่งผลให้ปี 2557-2559 ยังไม่พบ
ผู้ป่วยโรคไข้เลือดออก

ชาวบ้านคุยกันมากขึ้นมีความสุขมากขึ้น

ปี 2555-2558 สภาผู้นำชุมชนน่ายู่บ้านสำโรงมีการประชุมทุกเดือนประมาณ 14 ครั้ง
ในแต่ละปี

โดยแต่ละครั้งมีผู้มาร่วมประชุมเฉลี่ยครั้งละ 46-53 คน
เกินกว่า 80% ของสภาผู้นำในการประชุมทุกครั้ง

การมีสภาผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งคือ ทางออกสำคัญของการแก้ไขปัญหาชุมชนโดยชุมชน
เพื่อให้เกิดสุขภาพที่ดีอย่างยั่งยืน เพราะทุกคนได้แลกเปลี่ยนพูดคุยและหาทางออก
ร่วมกันทำให้เกิดความสุขและสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้

การสร้างเสริมสุขภาพ คือ กระบวนการสนับสนุนให้ประชาชน
สามารถควบคุมพฤติกรรมสุขภาพของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อให้
ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน มีสุขภาพ และคุณภาพชีวิตที่ดี

กฎบัตรออตตาวาเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ (Ottawa Charter) ค.ศ.1986

ผลิตโดย บริษัท โคคูน แอนด์ โค จำกัด

32 ซ.โชคชัย 4 ซ.84 ถ.โชคชัย 4 แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กทม. 10230 โทร 02-116-9959, 087 - 718 - 7324

โทรสาร 02 -116-9958 อีเมล cocoonjob@gmail.com